

Prilozi Stanka Hondla u Hrvatskoj enciklopediji

U četvrtom svesku *Hrvatske enciklopedije* koji je objavljen 1942. g. naš poznati fizičar Stanko Hondl (1873.–1971.), kao njezin suradnik, imao je i priloge o svjetski poznatim fizičarima, od kojih neke ovdje donosimo. Do 1945. g. izašlo je samo pet svezaka *Hrvatske enciklopedije*, a time se došlo tek do slova E.

Prof. dr. Stanko Hondl imao je velike zasluge za gradnju Prirodoslovno-matematičkog fakulteta na Marulićevom trgu 19, koja je korištena za tu namjenu sve do 1991., a dijelom se koristi i danas. Bio je rektor Sveučilišta u Zagrebu od 1936. do 1938., a dopredsjednik JAZU (današnje HAZU) od 1933. do 1942. Njegov nasljednik u znanstvenom i pedagoškom smislu bio je

prof. dr. Vatroslav Lopašić. Na Mudroslovnom fakultetu u Zagrebu predavao je fiziku i najpoznatijem hrvatskom matematičaru Vilimu (Williamu) Felleru od 1923. do 1925. Na tom je fakultetu Hondl bio u dva navrata dekan (1919./1920 i 1933./1933.).

Glavni urednik *Hrvatske enciklopedije* bio je znameniti hrvatski leksikograf dr. Mate Ujević (1901.–1967.), a bilo je planirano objavljivanje dvanaest svezaka. U *Hrvatskoj enciklopediji* je profesor Stanko Hondl bio ne samo suradnik, nego i urednik za područje fizike, jedne od 53 obrađenih struka. Predstavljen je u Enciklopediji kao sveučilišni profesor, predstojnik Fizikalnog zavoda i član Akademije. Uz njega su još i profesori Rudolf Česarec (urednik za područje matematike), Vatroslav Lopačić, Đuro Kurepa, Stjepan Škrebilin, Vladimir Varičak i mnogi drugi. Na pripremi prvog sveska sudjelovalo je oko 360 suradnika. Pogledajmo sada neke od članaka profesora Stanka Hondla objavljenih u *Hrvatskoj enciklopediji*.

CORIOLIS, Gaspard Gustave, *Pariz 1792, † Pariz 19. IX. 1843, francuski matematičar, poznat po radovima iz područja mehanike. Učio je u École polytechnique, a na tom je zavodu i službovao, i to kao répétiteur, a najposlije kao ravnatelj nauka. G. 1836 izabran je za člana Akademije. Njegova nauka o relativnom gibanju znatno je poglavlje mehanike (→ Coriolisova sila). U povijesti otkrića zakona energije njegovo se ime spominje, jer je općenito definirao pojam radnje i jer je umjesto Leibnizove “žive sile” mv^2 pod tim imenom uveo u znanosti veličinu $\frac{1}{2}mv^2$; osim toga je – u isto vrijeme kao i Poncelet – postavio jednadžbu žive sile i radnje kod strojeva.

BIBL.: *Traité de la mécanique des corps solides et du calcul de l'effet des machines*, Pariz 1829.

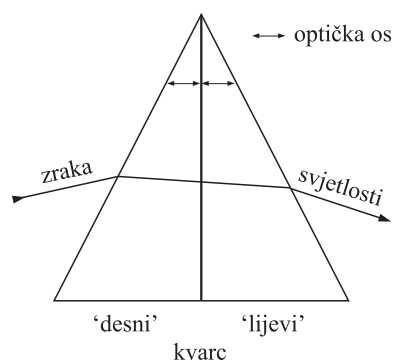
Coriolisova sila. Ako poznajemo sile, koje djeluju na tijelo A (tvarnu točku), pa iz njih želimo odrediti, kakvo je gibanje tijela A s obzirom na tijelo Z (na pr. Zemlju), koje se i samo giblje, može se to “relativno” gibanje naći, ako pomišljamo tijelo Z mirnim, a zadanim, “pravim”, silama dodamo još “prividne” sile: centrifugalnu i Coriolisovu. Potonja se sila izračunava tako, da se vektorski umnožak relativne brzine tijela A i kutne brzine tijela Z pomnoži s dvostrukom masom tijela A . Prema značenju vektorskog umnoška ona je dakle okomita na relativnoj brzini i na osi vrtnje tijela Z . Coriolisova sila može biti znatna, ako je kutna brzina velika: tako na pr. za motrioca, koji sjedi na stolcu Z , koji se vrti oko vertikalne osi. Kutna brzina Zemlje malena je, te se poradi toga C . s., koja potječe od zemaljske vrtnje, obično može zanemariti. Gdje je ipak opažamo, radi se o mahaničkom dokazu za vrtnju Zemlje. Tako tijelo, koje pustimo padati nad ekvatorom, poradi C . s. neznatno odmiče od vertikalnog pravca na istok.

C. s. dobila je ime po tom, što je po Coriolisu uvedena u njegovu istraživanju relativnog gibanja (1831). Ta nauka ide u sklop klasične (Newtonove) mehanike, te je ne valja miješati s načelom relativnosti. Po tom načelu uostalom nije umjesno govoriti o prividnim i pravim silama. Kako međutim ipak osjećamo praktičnu potrebu, da se ta dva pojma razlikuju, trebalo bi im dati naziv, koji će i relativiste zadovoljiti. St. H.

CORNU, Marie Alfred, *Orléans 6. III. 1841, †Pariz 11. IV. 1902, francuski fizičar, profesor na École polytechnique od 1867, član pariske akademije od 1878. Od njega potječu mnoga brižna eksperimentalna istraživanja, najviše u optici. Naročito se ističu njegova mjerenja brzine svjetlosti i po njemu građene polarizacione sprave. Mnogo se bavio istraživanjem spektra, gdje je ispitivao obratljivost spektralnih crta sunčanog spektra i najposlije utvrdio pravo stanje kod Zeemanove pojave natrijeve D-crte. Kroz niz godina mjerio je srednju gustoću Zemlje.

Cornuova prizma je optička prizma od kvarca, koja služi u spektrografu, t. j. pri fotografiranju spektara. Kvarc se uzimlje umjesto stakla, jer propušta ultraljubičaste zrake do mnogo manjih dužina vala nego staklo. Međutim kako je kvarc dvolomac, dala bi kakva god prizma kvarcova spektralne crte udvostučene. Da to ne bude, treba prizmu tako brusiti, da svjetlost u kvarcu ide smjerom t. zv. optičke osi. No ni ta mjera ne dostaje sasvim, jer je baš u tom smjeru razmjerno jaka kružna polarizacija svjetlosti, koja opet dovodi do cijepanja spektralnih crta, ako i slabijeg. Da i to ukloni, Cornu gradi prizmu od dvije simetrične pravokutne polovice (v. sl.), kojih je jedna brušena iz t. zv. desnog kvarca, druga iz lijevog, tako da kružna polarizacija nastala drugom prizmom baš uništava polarizaciju od prve prizme.

Cornuova spirala zove se u optici krivulja, koja se po Cornuu upotrebljava za tumačenje ogiba svjetlosti; → klotoida. St. H.

Željko Hanjš, Darko Žubrinić